

Древнеисландские сравнения имеют в своей структуре языковые единицы, относящиеся к окружающей среде (флоре, фауне). Анализ языковых фактов проведен с привлечением данных других древнегерманских языков.

Ключевые слова: готский язык, древнеисландский язык, объектов и действий сравнение, равнозначные сравнения.

Kalytyuk L. Comparisons of Equity in Gothic and Old Norse.

The article seeks to explore the means of the Gothic and Old Norse languages used in comparisons of equity. The detailed analysis of language data reveals that comparisons of equal objects and actions in the languages are carried out by a set of conjunctions. The conjunctions in question trace their origin back to PIE, having cognates in IE languages. Both languages retain archaic position of conjunction pairs, being the distant one as opposed to innovative contact position of OE conjunctions. The choice of language means is often determined by the object of comparison (action / object(s)). The article holds that Gothic comparisons of equity, being Biblical expressions, do not allow to trace the worldview of the Goths, Old Norse comparisons contain language units having to do with environment (flora, fauna). The data from other old Germanic languages are included.

Key words: comparison, comparison of objects and actions, equaty comparisons, Gothic language, Old Norse.

Юлія Колядич
(Вінниця)

УДК 81'25–051

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА: ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ

У статті досліджено поняття мовної особистості перекладача, висвітлено стратегії його мовленнєвої поведінки, визначено екстралінгвістичні чинники, що впливають на формування його мовної особистості. Автор розкриває причини, що зумовлюють інтерферентні явища у межах мовної свідомості білінгва (перекладача), узагальнює філософські концепти, пов'язані з осмисленням феномена картини світу у широкому мовному просторі, що надає можливості глибше проникнути у сутність явища білінгвізму. Дослідниця акцентує увагу на відмінності просто мовної особистості, що володіє двома мовами, від мовної особистості перекладача, спрямованої на національну мовну особистість носіїв мови перекладу. У статті наголошено також, що мовна особистість перекладача максимально наближена до національної мовної особистості реципієнта. Таким чином, мовна особистість перекладача є одним із функціональних аспектів загальнолюдської мовної особистості. Слугуючи засобом аналізу людської діяльності, мовна особистість перекладача розкриває контекст своєї культури з притаманними їй рисами.

Ключові слова: мовна особистість перекладача, вербальна комунікація, генезис, екстралінгвістичні чинники, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Антропоцентричний характер сучасних мовознавчих досліджень у галузі перекладу передбачає вивчення питань вербальної комунікації, серед яких проблема формування мовної особистості перекладача виступає на перший план. Проте функціонування зазначеного феномена не обмежується рамками термінологічного апарату лінгвістичної науки – цей термін є міждисциплінарним та постає предметом вивчення в психології, філософії, літературознавстві, культурології, теорії комунікації, когнітивістики та герменевтики.

У поєднанні з проблемою «мова і суспільство» питання мовної особистості перекладача набуває додаткового наповнення, оскільки зазначене явище, що виникає у процесі міжкультурної комунікації, призводить до інтерференції мовних картин світу у межах мовної свідомості окремого носія мови (перекладача). Цим зумовлюється актуальність запропонованої розвідки.

Мета статті визначається необхідністю дослідження мовної особистості перекладача як комплексного явища, з визначенням стратегій його мовленнєвої поведінки, екстралінгвістичних чинників, що впливають на генезис його мовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етимологічно поняття мовної особистості є «похідним від поняття особистості в психології та соціології й утворено розширенням терміну «особистість» і звуженням об'єму поняття», що позначається ним» [1, с. 33]. Зазначене поняття, уперше запропоноване В.В. Виноградовим в роботі «Про художню прозу» (1930), ще й досі виступає об'єктом чисельних наукових дискусій, в яких запропоновано нові підходи до категорії мовної особистості, представлено її дефініційні характеристики, що відкриває можливості для розвитку антропоцентричного напрямку в мовознавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енциклопедичний словник російської мови фіксує мовну особистість як багатозначний термін: 1) будь-який носій тієї або іншої мови, що характеризується здійсненням аналізу створених ним текстів з точки зору використання в них системних засобів певної мови для відображення бачення їм навколишньої дійсності (картини світу) та для досягнення певної мети у цьому світі; 2) найменування комплексного засобу опису мовних здібностей індивіда, що об'єднує системне уявлення про мову з функціональним аналізом текстів [8].

Сучасне розуміння зазначеного терміну висвітлюється в дослідженнях Ю. Караулова, який наповнив його особливим теоретичним змістом, завдяки чому ця категорія набула особливого незмінного статусу в лінгвістиці: «мовна особистість – тип повноцінного уявлення особистості, що вміщує в себе психічні, етичні, соціальні та інші компоненти, але заломлений через її мову та дискурс» [4, с. 86]. Саме на такому розумінні мовної особистості ґрунтуються сучасні лінгвістичні дослідження щодо її структурних рівнів, серед яких виокремлюємо: *вербально-семантичний (вербально-граматичний) або лексичний, лінгвокогнітивний (тезаурус) та мотиваційний (прагматикон)*.

«Кожен із цих рівнів, – як слушно зазначає Ю. Караулов, – характеризується певним набором одиниць, які в сукупності охоплюють усі використані у вивченні мови одиниці відповідно до специфіки зазначених рівнів» [5, с. 672].

Лексичний рівень містить «фонд лексичних і граматичних засобів, що використовуються індивідом у створенні текстів» [4, с. 87), при цьому на перший план виступають інтелектуальні здібності людини. Таким чином, нижчий, вербально-семантичний рівень, що вимагає від носія досконалого володіння мовою, визнається нульовим, хоча і складає необхідну передумову становлення та функціонування мовної особистості.

Когнітивний рівень передбачає «картину світу мовної особистості, що втілена в її тезаурусі» з визначенням домінант, пов'язаних з національною культурою, традиціями й прийнятою в суспільстві ідеологією. Таким чином, перший рівень вивчення мовної особистості виокремлює в її картині світу варіативну частину на основі знання її ядерної складової [5, с. 672].

Мотиваційний рівень охоплює «комунікативно-діяльнісні потреби індивіда», із співвіднесенням мотивів, установок, цілей, «інтенціональності», що обумовлені інваріантою мовної поведінки особистості (уявлення про сенс буття, мову, індивідуальні цілі, мотиви тощо).

Мовна особистість перекладача також обумовлюється зазначеними рівнями й визначається як засіб опису мовної діяльності індивіда, що оперує двома мовами. У зв'язку з цим розглянемо характер співіснування двох мовних систем мислення аналізованої мовної особистості. При цьому зазначимо, що формування усіх трьох рівнів вторинної мовної особистості не відбувається синхронно, шляхом поступового збільшення кількості одиниць на кожному рівні. Першим у вивченні іноземної мови формується вербально-семантичний рівень: відбувається накопичення словникового запасу, засвоєння сполучуваності слів та лексико-семантичних стосунків між ними.

На більш розвиненому етапі починають функціонувати вищі рівні вторинної мовної особистості, адже «якщо мовний бар'єр абсолютно очевидний, то бар'єр культурний стає таким тільки при зіткненні (зіставленні) рідної культури з чужими, відмінними від неї» [7, с. 33].

Особливого розвитку ці рівні отримують у процесі безпосереднього зіткнення культур в умовах реальної комунікації, успіх якої певною мірою залежить від того, наскільки учасники комунікативного акту знайомі зі звичаями та традиціями, властивими іншій культурі. Цілеспрямоване формування вторинної картини світу спостерігається за допомогою відбору і вивчення прецедентних текстів та інших мовних одиниць, що несуть інформацію про відмінності культур.

Таким чином, проникнення в іншу мову та культуру розширює світогляд мовної особистості, збагачуючи її новими елементами, формами й мотивами, що надають певні перспективи її виокремлення від особистості, що була сформована рідною мовою. При цьому, заакцентуємо, що не завжди можна говорити про можливість їх досконалого та остаточного розмежування у свідомості людини, але в дослідницьких цілях ця диференціація є доцільною.

У процесі вивчення іноземної мови не лише додається друга (вторинна) мовна особистість, а відбувається розвиток, розширення існуючої мовної особистості, що супроводжується ускладненням її структури. Еволюціонує й та частина мовної особистості, яка реалізується в процесі комунікації рідною мовою. Аксиоматичним є те, що мовна особистість людини змінюється упродовж її життя, що дає підстави говорити про вивчення іноземної мови як потужного каталізатора цього процесу, виводячи його на принципово новий рівень.

Одночасно відбувається розвиток самої людини як особистості в психологічному розумінні – адже мовна особистість є її продовженням. Із цього приводу Вільгельм фон Гумбольдт зазначав: «Через розмаїття мов для нас відкривається багатство світу і розмаїття того, що ми познаємо в ньому, й людське буття постає для нас ширшим, оскільки мови у виражальних та дієвих рисах надають нам різні засоби мислення та сприйняття» [2, с. 349]. Це відноситься як до загального світобачення людини, так і до його знань відносно мови як системи.

Вивчення другої мови надає можливість проникнути в сутність мовних явищ, в закони функціонування людської мови взагалі та рідних мов, що вивчаються, зокрема. Це не може не відбитися на мовній особистості індивіда, оскільки «істотні особливості мов і тим більше культур розкриваються у зіставленні, порівняльному вивченні мов і тим більше культур» [7, с. 33].

Іноземна мова, як відомо, має у володінні два мовних коди, результатом чого є прагнення білінгва включати у свою мову іншомовні слова та вирази з метою більш об'ємнішого позначення того чи іншого явища дійсності, користуючись поняттями іноземної мови, об'єм та структура яких не збігаються об'ємом та структурою схожих понять в рідній мові, і які тому надають додаткову можливість для точної передачі думки.

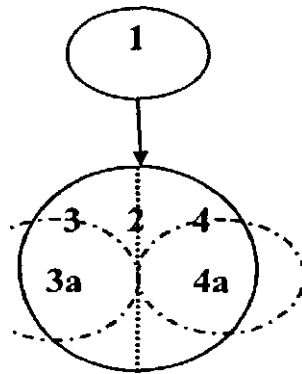
З цього приводу С. Тер-Мінасова зауважує: «Порівняльний опис норм двох мов розкриває існуючі в кожній мові словникові прогалини, «білі плями» на семантичній карті мови, непомітні зсередини, наприклад, людині, що володіє тільки однією мовою» [7, с. 120].

Знайомство з іншою мовою та культурою, – продовжує цю думку дослідниця, – допомагає людині усвідомити наївність картини світу в тому вигляді, в якому вона «нав'язується» рамками рідної мови. Якщо людина погоджується з тим, що «непорушні» й «істинні» цінності в кожній культурі свої, і з'являється бажання зрозуміти й, по можливості, прийняти інші культурні цінності та елементи картини світу, вони можуть стати надбанням і його мовної особистості [7, с. 120].

Таким чином, мовна особистість зазнає змін на усіх рівнях й трансформується в іншу форму, збагачуючись за рахунок засобів нової мови й накопиченого в ній людського досвіду. Поряд із цим для успішної комунікації як в середовищі носіїв рідної, так і іноземної мови білінгв (перекладач) вимушений дещо абстрагуватися від багатств іншої лінгвокультури.

Спілкуючись іноземною мовою, він повинен орієнтуватися на середнього носія цієї мови для того, щоб, з одного боку, зрозуміти своїх співрозмовників, а з іншого – бути зрозумілим і не викликати реакції відчуження. Так само орієнтація у своїй мовленнєвій діяльності на чужі для носіїв рідної мови цінностей (використання іншомовних вкраплень) може стати перешкодою для здійснення адекватної комунікації.

Та форма, яку мовна особистість білінгва отримує під дією таких різноспрямованих впливів, може бути представлена у вигляді схем, де рідною для білінгва мовою є українська мова, а другою виступає англійська:

1 - вихідна (одномовна) особистість; 2 - двомовна особистість (мовна особистість білінгва); 3 - мовна особистість, що реалізується в комунікації рідною мовою; 3a - загальноукраїнський мовний тип; 4 - мовна особистість (вторинна), що реалізується в комунікації іншою мовою; 4a - загальноанглійський мовний тип.

Як зазначено на схемі, мовна особистість людини, що володіє двома мовами (2), включає подвійний набір елементів. Перший із них утворює українську мовну особистість (3), яка реалізується в умовах комунікації з носіями цієї мови. Базовою складовою її є одиниці, що визначають вихідну мовну особистість (1). Українська мовна особистість зорієнтована на загальноукраїнський мовний тип (3a), який складає ядро її змісту. Периферію утворюють неповторні особові характеристики мовної особистості (власні, улюблені слова та граматичні конструкції, власні погляди на світ тощо). На схемі їм відповідає галузь, позначена цифрою 3, за винятком – 3a.

Аналогічно англійська мовна особистість (4) реалізується у спілкуванні з тими, що говорять англійською мовою і так само зорієнтована на англійський загальнонаціональний тип (4a), що становить його основу і має периферію (4-4a).

У свідомості самого білінгва ці дві системи не є наскрізь автономними: одиниці відповідних рівнів двох систем (3 та 4) в мисленні людини виступають як взаємовпливові категорії. З цим пов'язано явище інтерференції як неусвідомленої та небажаної заміни одиниць однієї мови одиницями іншої, проте, удосконалюючись в оволодінні другою мовою та її культурою, людина вчиться чітко розмежовувати ці два рівні, звільняючись від впливу інтерференції.

Тому відмінність між англійською та українською мовними особистостями (особливо на вищих рівнях) залежить певною мірою від того, наскільки досконало засвоєна картина світу представниками іншої лінгвокультури. Максимального вираження мовна особистість білінгва отримує в ситуації спілкування з іншими білінгвами, оскільки він може користуватися перевагами обох мовних кодів і розраховувати на розуміння з боку партнера з комунікації.

В цілому мовна особистість в процесі оволодіння системою засобів вираження думки і пізнання інших можливостей розмежування дійсності стає більш розвинутою, насиченою в загальномовному та загальнокультурному планах (це є однією з передумов формування мовної особистості елітарної мовної культури перекладача). У перспективі вторинна мовна особистість прагне набутти самостійності й насиченості мовної особистості носія мови, що вивчається.

На відміну від просто мовної особистості, що володіє двома мовами, мовна особистість перекладача спрямована на національну мовну особистість носіїв мови перекладу. Основне завдання перекладача на відміну від просто людини, що володіє іноземною мовою, полягає в тому, що перший віддзеркалює чужі думки засобами іноземної мови. Отже, здійснюючи переклад, він має орієнтуватися на потенційного середнього одержувача інформації.

Таким чином, мовна особистість перекладача максимально наближена до національної мовної особистості реципієнта (одержувача інформації), віддаляючись від першого як індивіда, оскільки, як було зазначено вище, особисті асоціації перекладача повинні мати мінімальне відображення в продукті його діяльності.

В ідеалі виконання перекладацької діяльності передбачає дуже високий рівень володіння як рідною, так і іноземною мовами, а також високу лінгвістичну компетентність, знання порівняльної типології мов, лінгвокультурну компетентність, що зводить до мінімуму явище

виявлення інтерференції мов, а також обумовлює приналежність мовної особистості перекладача до вищих шаблів мовної культури.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, мовна особистість перекладача виступає одним із функціональних аспектів загальнолюдської мовної особистості. Як засіб аналізу людської діяльності, спрямованої на трансляцію текстового змісту, породженого чужою культурою і втіленого в одиницях чужої мови, вона розкриває контекст своєї культури з властивими їй рисами абстрактності, еталонності та прагматичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С.Г. Две ипостаси языковой личности в лингвистике / С.Г. Воркачев // Языковая личность: проблемы обозначения и понимания: Тез. докл. науч. конф. Волгоград, 5-7 февр. 1997/ВГПУ. – Волгоград: Изд-во Волгогр. пед. ун-та «Перемена», 1997. – С. 33-34.
2. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В.фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. - 450 с.
3. Караулов Ю.Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности / Ю.Н. Караулов // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы. Доклады советской делегации на VI конгрессе МАПРЯЛ. – М.: Русский язык, 1986. – С. 105-126.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н.Караулов. – М.: Наука, 1987. – 261 с.
5. Караулов Ю.Н. Языковая личность / Ю.Н.Караулов // Русский язык. Энциклопедия / Гл. ред. Ю.Н.Караулов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская энциклопедия; Дрофа, 1997. – С. 671-672.
6. Караулов Ю.Н., Гинзбург, Е.Л. Модели лексического строя языковой личности мастера слова / Ю.Н.Караулов, Е.Л.Гинзбург // Изменяющийся языковой мир: тез. докл. междунар. науч. конф. – Пермь, 2001: <http://language.psu.ru>.
7. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие) / С.Г.Тер-Минасова. – М.: Слово / Slovo, 2000. – 624 с.
8. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. / Под ред. М. Н. Кожинной – М.: Наука. [Электронный ресурс], 2003. URL: <http://enc-dic.com/stylistic/Jazkovaja-lichnost-162/> (Дата обращения: 28.01.2014).

Колядич Ю.В. Языковая личность переводчика: генезис и эволюция.

В статье исследуется понятие языковой личности переводчика, освещаются стратегии его речевого поведения, определяются экстралингвистические факторы, влияющие на формирование языковой личности. Автор раскрывает причины, обуславливающие интерферентные явления в пределах языковой сознании билингва (переводчика), обобщает философские концепты, связанные с осмыслением феномена картины мира в широком языковом пространстве, что дает возможность глубже проникнуть в сущность явления билингвизма. Исследовательница акцентирует внимание на различия просто языковой личности, владеющего двумя языками, от языковой личности переводчика, направленной на национальную языковую личность носителей языка перевода. В статье отмечено также, что языковая личность переводчика максимально приближена к национальной языковой личности реципиента. Таким образом, языковая личность переводчика является одним из функциональных аспектов общечеловеческой языковой личности. Служа средством анализа человеческой деятельности, языковая личность переводчика раскрывает контекст своей культуры с присущими ей чертами.

Ключевые слова: языковая личность переводчика, вербальная коммуникация, генезис, экстралингвистические факторы, языковая картина мира.

Koliadych Yu. Linguistic Personality of Translator: Genesis and Evolution.

The article highlights the concept of translator's linguistic personality, determines the strategies of his linguistic behavior as well as extralinguistic factors that influence his linguistic personality. The author reveals the reasons that cause interference phenomena in bilingual's (translator's) linguistic consciousness, summarizes philosophical concepts related to comprehension of world image phenomenon in a wide linguistic space. All these open an opportunity to penetrate in the essence of the phenomenon mentioned. The researcher accentuates on the differences between ordinary bilinguals and the ones in national and cultural context. The author also assumes that linguistic personality of translator is coming close to the linguistic personality of recipient. Thus, the concept of linguistic personality of translator proves to be one of the functional aspects of linguistic personality of humanity, and is an instrument of analysis of human activities that highlights cultural features of translator.

Key words: translator's linguistic personality, verbal communication, genesis, extralinguistic factors, linguistic world image.

УДК 811'42

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

У статті інтертекстуальність визначено як вкраплення в текст інших текстів у вигляді цитат, алюзій та ремінісценцій. Доведено, що оскільки інтертекстуальність є однією з провідних ознак постмодернізму, то характер її відтворення у перекладі зазнає впливу таких визначальних рис постмодерністської поетики, як гра та іронія. Зазначено, що постмодерністський текст використовує сакральний статус фольклору і забарвлює його іронічною тональністю шляхом вкраплення фольклорних цитат у занижений контекст. Автор розглядає постмодерністський текст як багатомірний простір, складений із цитат, що відсилають до багатьох культурних джерел. Із урахуванням цього сформульовано принципи перекладу інтертекстуальних одиниць у постмодерністському творі.

Ключові слова: інтертекстуальність, цитата, постмодернізм, переклад, текст-джерело, цитатні імена, цитати з національних літератур, фольклорні цитати.

Постановка проблеми. Тенденція сучасної лінгвістики до проведення комплексних досліджень зумовлює величезну зацікавленість до досліджень інтертекстуальності. Існуючи як універсальна текстова категорія та водночас основний принцип сучасної культури постмодернізму, інтертекстуальність при цьому все ще не отримала повного та несуперечного висвітлення у роботах лінгвістів. У лінгвістичному дослідженні інтертекстуальності на перший план виходить комунікативний аспект тексту, тобто, яким чином адресат, здійснюючи інтертекстуальний акт, апелює до адресата. Найчастіше таке апелювання є грою з читачем, випробовуванням його інтелектуальних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи лінгвістичних досліджень інтертекстуальності були закладені працями представників постструктуралістської школи Ю. Крістевою і Р. Бартом та семіотичної школи М. Риффатером і Дж. Калером. Підґрунтям для перекладознавчого аналізу інтертекстуальних одиниць, які мають характер реалій (фольклорних цитат, цитат із тоталітарної мови радянського періоду), є концепція перекладу національних слів-реалій Р. Зорівчак, С. Влахова, С.Флоріна. Аналіз способів перекладу цитатних імен базується на дослідженнях В.Виноградова, А. Гудманяна, О. Смирнова, С. Влахова, С.Флоріна та ін.

Метою статті є узагальнення основних підходів до розуміння терміну „інтертекстуальності” на даному етапі розвитку мовознавчої науки, виявлення та обґрунтування оптимальних перекладацьких рішень, які зумовлюються специфікою постмодерністських художніх текстів.

Виклад основного матеріалу. Проявами інтертекстуальності у творах письменників-постмодерністів на мовному рівні є: заголовки та імена, що відсилають до іншого твору; цитати (з атрибуцією чи без атрибуції) у складі тексту; алюзії, ремінісценції; епіграфи; переказ чужого тексту, вміщений у новий твір; пародіювання іншого тексту; ритміко-синтаксичні паралелі.

Існує багато визначень поняття інтертекстуальності.

Ю. Крістев зазначає, що інтертекстуальність – це текстова інтеракція у межах того ж тексту [1].

Т. Єщенко стверджує, що інтертекстуальність – текстова категорія, що полягає у властивості словесного витвору відтворювати чуже мовлення у формі цитувань, алюзій, ремінісценцій тощо [5]. Інтертекстуальність, тобто вкраплення в текст інших текстів у вигляді цитат, алюзій, ремінісценцій, є найвиразнішою ознакою постмодернізму, невідтворення якої в перекладі порушує постмодерністську поетику.

Інтертекстуальність тексту зумовлена, по-перше, його знаковою природою та, звідси, існуванням у системі аналогічних знаків, і водночас його антиреференційністю. Останню слід розуміти у тому сенсі, що текст як позначення знаходиться у набагато тісніших відносинах з іншими позначеннями, ніж з відповідним позначеним, та створює навколо себе інтертекстуальний простір і існує як точка перетину багатьох міжтекстових зв'язків. Текст, що